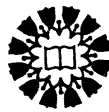

نظام‌های همکاری در کتابخانه‌ها
و مراکز اطلاع‌رسانی

دکتر نرگس نشاط

تهران

۱۳۹۶

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

پیشگفتار

تعامل و مشارکت لازمه زندگی اجتماعی، برطرف کننده نیازهای گوناگون و ابزار برقراری ارتباط سازمان یافته میان انسان‌ها و سازمان‌های مختلف اجتماعی برای رسیدن به توافق است. حیات بشری نیز چیزی جز روابط، دادوستدها و کنش‌های متقابل اجتماعی نیست. سازمان‌های امروزی همانند انسان‌ها با یکدیگر کنش و واکنش و تعامل‌های پیچیده‌ای دارند، به گونه‌ای که تصمیم‌گیری‌های آنها بر نحوه رفتار سازمان‌های دیگر، به ویژه سازمان‌های هم‌نقش، تأثیرگذار است. کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به عنوان سازمان‌هایی پویا از این قاعده مستثنا نیستند و در عرصه رقابتی دانش، بازیگران بازاری هستند که با تعامل‌ها و روابط خود به علایق مشترک یا متقابل می‌رسند و روابطی را پی می‌گیرند که با همکاری و تشریک مساعی به فرصت و یا با عدم همکاری و تعارض به تهدید مبدل می‌شود. از سوی دیگر، گسترش دانش بشری، امکانات مالی محدود، کمبود فضای فیزیکی و افزایش روزافزون بهای منابع اطلاعاتی، رؤیای سنتی تمرکز و انباشتگی در مکانی واحد را از تفکر اجتماعی حذف کرده و به کناری نهاده است. تنوع و ژرف‌گرایی منابع تخصصی و تعدد و گستردگی متون و مدارک منتشر شده اجازه نمی‌دهد که چنان رؤیایی تحقق یابد. از این روست که سیاست مراکز اطلاع‌رسانی از «مالکیت بر منابع» به «دسترسی به منابع» اطلاعاتی تغییر کرده است. همکاری بین کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به همراه بهره‌گیری از فناوری‌های نوین یکی از مهم‌ترین شیوه‌های تحقق این سیاست است که در سطح محلی، منطقه‌ای و یا بین‌المللی صورت می‌پذیرد.

قبول و جدی انگاشتن این بحث از سوی شورای عالی برنامه‌ریزی درسی طبعاً

سبب شده است که این موضوع در متون درسی علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز گنجانده شود؛ به طوری که درس‌های «خدمات فرآیندی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی»، «مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی»، و فصل‌های متعددی از دروس مقطع کارشناسی به این مهم اختصاص یافته است؛ همچنین در دوره کارشناسی ارشد مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال این مبحث اختصاصاً در درس «اشتراک منابع در محیط دیجیتال»، یا در مدیریت اطلاعات و مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی در درس «مدیریت منابع اطلاعاتی» جزو مباحث اصلی است. متن حاضر نیز به لحاظ ایجاز و اجمال برخاسته از این نگرش شورای عالی برنامه‌ریزی بوده و سعی شده است تا جای ممکن راهگشا و مشوق دانشجویان در مطالعات گسترده‌تر در زمینه مورد بحث باشد. به همین سبب، در فصول پنج‌گانه، موضوعات زیر را به بحث گذاشته و پرسش‌هایی را مطرح کرده است. در فصل اول، نظام‌های همکاری و مفاهیم و تعاریف؛ چگونگی و چرایی همکاری مراکز اطلاعاتی به تعبیر نظریه بازی‌ها؛ اهداف، مراحل، ارکان، و انواع همکاری‌ها مطرح شده است. در فصل دوم، تاریخچه همکاری و طرح‌ها و برنامه‌های ملی و بین‌المللی در خارج و در ایران مورد بحث واقع شده و نقش سازمان‌های بین‌المللی در ترویج همکاری و مشارکت بازگشوده شده است. در فصل سوم، مباحث فناوریانه و جایگاه آن در ارتقای سطح همکاری و مشارکت و مبنایی برای ورود به جامعه اطلاعاتی به بحث گذاشته شده است و گستره بهره‌برداری از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در مبادله اطلاعات از جمله در فهرست‌ها و فهرستگان‌ها، در خدمات مرجع تعاونی، در اشتراک محتوای دیجیتال مورد مذاقه قرار گرفته و چگونگی مبادله اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتال و مدل‌های آن، چالش‌ها و روش‌های مناسب برای اشتراک منابع دیجیتال و شاخص‌های انسانی، فنی، مدیریتی، و محتوایی آن به تفصیل بیان شده است. در فصل چهارم، مبحث شبکه و شبکه‌سازی بازگشوده شده و ضمن بیان انگیزه‌های ایجاد شبکه، اهداف، مزایا، انواع، اجزاء و عناصر، و ریخت‌شناسی شبکه و ویژگی‌های مورد توجه در طراحی شبکه‌ها، وظایف شبکه و شاخص‌های و

معیارهای مختلف دسته‌بندی شبکه‌ها و استانداردها و پروتکل‌های تبادل اطلاعات، راهبردهای ایجاد و توسعه شبکه مبادله اطلاعات و نحوه ارزیابی عملکرد آن مورد بحث قرار گرفته و در آخر به تدوین سند راهبردی برای مدیریت شبکه پرداخته شده است. فصل پنجم نیز به ملزومات همکاری و مشارکت نظام‌های اطلاعاتی از جمله تعدیل ساختارها، سرمایه‌گذاری‌های مالی، منابع، فناوری‌های مورد نیاز، نیروی انسانی، نظام ملی اطلاع‌رسانی اختصاص یافته و ضمن معرفی اجزاء و عناصر نظام ملی اطلاع‌رسانی، جایگاه کتابخانه ملی در نظام ملی اطلاع‌رسانی را مورد بحث قرار داده است. همچنین برای ایجاد و توسعه نظام ملی محتوای دیجیتال، زیرساخت‌های مورد نیاز از دانش، مهارت و نگرش نیروی انسانی گرفته تا زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی، برنامه‌ها و خدمات، و توانمندسازهای محیط شبکه‌ای به همراه مرجع ارائه آنها بیان شده است.

در اینجا مایلم از زحمات همکار ارجمند، سرکار خانم لیلا شرف، کارشناس محترم پژوهشی «سمت» تشکر و قدردانی نمایم؛ از عزیزان سرکار خانم‌ها الهه حسن‌زاده و مژده دهقانی در جستجوی منابع، سرکار خانم رمضان‌پور در تایپ و حروفچینی اولیه مطالب بسیار سپاسگزارم؛ همچنین زحمات سرکار خانم عادلہ مشایخی، ویراستار محترم «سمت»، و همکار ارزشمندشان سرکار خانم میچکا کتاب‌الله‌زاده را ارج می‌نهم.